

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

concept alle belangrijke historische discussiepunten van de psychoanalyse weer tot leven komen.

Het empirisch onderzoek sluit goed aan bij de theoretische inleiding. In het onderzoek zijn drie groepen kinderen met elkaar vergeleken. Een controlegroep (normaal niveau van sociaal-emotionele competentie), een tweede groep van kinderen met milde sociaal-emotionele problemen of internaliserende stoornissen (neurotische groep) en een groep van kinderen met ernstige sociaal-emotionele problemen of externaliserende stoornissen (vroegge stoornissen).

De IFP (*I feel pictures-test*) is het belangrijkste meetinstrument in dit affectonderzoek en biedt de mogelijkheid om affect zowel categoriaal als dimensionaal te benaderen. De IFP wordt inmiddels breed toegepast en de betrouwbaarheid en validiteit van de test staan niet meer ter discussie.

Het onderzoek levert een aantal belangwekkende resultaten op, die niet alleen een directe toepassing kunnen vinden in de klinische praktijk, maar ook aanleiding geven tot nieuwe interessante onderzoeksvragen. In de groep externaliserende kinderen worden positieve gevoelens nauwelijks als aangenamer beleefd dan negatieve gevoelens. Door deze kinderen worden gevoelens van middelmatige intensiteit al heel snel als negatief beleefd, ongeacht of het positieve of negatieve gevoelens betreft. Er is nauwelijks een stabiele positieve affectieve pool en slechts primitieve afweer kan positieve gevoelens beschermen. De ambivalentietolerantie is bij die groep dan ook erg laag en de kans op primitieve afweer zoals splijting erg groot. Ook hebben de negatieve affecten meer de overhand. Volgens Meurs maakt dit begrijpelijk waarom door deze kinderen ambivalente veel moeilijker wordt verdragen.

Bij neurotische kinderen ziet gevoelsambivalentie er weer anders uit. Daar valt op dat niet de negatieve affecten overwegen, maar dat de positieve affecten minder aanwezig zijn en er meer problemen zijn met heftig

negatief affect. Intense gevoelens worden negatief gewaardeerd. Woede komt minder vaak voor dan bij de externaliserende groep. Intense liefde en intense vijandigheid kunnen moeilijk in een ambivalente verhouding worden gevoeld maar bestaan naast elkaar.

Het bereiken van gevoelsambivalentie is dus ook voor de groep kinderen uit de minst gestoorde groep een complexe taak, die bij hen beter lukt als er een duidelijk overwicht is van positief affect. De negatieve affecten bepalen slechts tijdelijk de affectieve scène. Dit zou een empirische ondersteuning van de 'depressive position' genoemd kunnen worden.

Ten slotte wil ik nog eens onderstrepen, hoe belangrijk dit type onderzoek voor de psychoanalyse is. Niet alleen kan de klinische praktijk ervan profiteren, maar het onderzoek van Meurs maakt ook duidelijk dat de psychoanalyse er veel bij wint als de dialoog met academische disciplines wordt aangegaan.

Dat deed je onbewust expres!

Bespreking van

Antoine Mooij (2005). *Toerekeningsvatbaarheid — Over handelingsvrijheid*.

Amsterdam: Boom.

ISBN 90 8506 081 8, 247 pp., € 25,95

FRANS SCHALKWIJK

Heeft de psychoanalyse nog wat te bieden in het veld van de forensische psychiatrie of psychologie? In *Toerekeningsvatbaarheid — Over handelingsvrijheid* van de psychoanalyticus en hoogleraar psychiatrische aspecten van de rechtspraktijk Antoine Mooij is het antwoord op deze vraag eenduidig positief. Toerekeningsvatbaarheid is een fundament van het Nederlandse

rechtssysteem: wie door een ziekte, een stoornis of door externe omstandigheden niet de wilsvrijheid had over zijn beslissen en handelen, wordt zijn delict niet toegerekend. De toerekeningsvatbaarheid kan in verschillende gradaties aangetast zijn en dat leidt tot verschillende adviezen door een forensisch rapporteur, met als zwaarste advies tbs. 'Geen strafoplegging' betekent namelijk niet per definitie dat er ook geen sancties volgen. Als Mooij de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid beantwoordt, trekt hij vanuit de kenmerkend psychoanalytische opvatting dat de mens een intentioneel wezen is. De mens bepaalt zijn eigen subjectiviteit in het krachtenveld van de intersubjectiviteit: hij staat tot de ander in een intentionele wederkerige verhouding, die anders is dan zijn verhouding tot niet-wederkerige, materiële zaken.

Mooij stelt zich teweer tegen de schijnbaar eenduidige relatie tussen DSM-IV-classificaties van stoornissen en de omschrijving van een stoornis zoals in het rechtssysteem is bedoeld. De DSM-IV-classificaties beschrijven slechts gedragingen in categorieën die, zoals we weten, het resultaat zijn van sociale conventies (namelijk afspraken tussen verzekeraars, onderzoekers en artsen). Mooij betoogt dat daarmee de blik op verantwoordelijkheid en intentionaliteit verdwijnt. Soms is een verdachte met een stoornis inderdaad verminderd in staat over zijn vrije wil te beschikken, maar dat is slechts een deel van het verhaal. De essentie van het forensisch onderzoek dient de vraag te zijn wat de specifieke psychodynamiek van de verdachte is. Wat maakt dat deze persoon met deze stoornis tot zijn daden komt? Mooij concludeert: 'Het gegeven dat lijders aan een bepaalde persoonlijkheidsstoornis (zoals de anti-sociale

persoonlijkheidsstoornis) neigen tot delinquent gedrag, kan impliceren dat wie aan de criteria van de verzameling voldoet, een verhoogd risicoprofiel heeft, zonder dat dit een aanknopingspunt biedt voor een redenering in de sfeer van de toerekeningsvatbaarheid' (p. 130). Een stoornis gaat vaak samen met een zekere 'wilszwakte', maar, aldus Mooij, dat betekent niet dat diegene ook zijn 'wilsvrijheid' kwijt is. De alcohol-verslaafde, die eigenlijk niet wil drinken maar toch aangeschoten de auto instapt, is 'wilszwak'. Zijn keuze impliceert echter geen aantasting van zijn wilsvrijheid, maar slechts van het (relatieve) onvermogen het genomen wilsbesluit door te voeren. Beoordeling van de wilsvrijheid is een ander aspect. Tegen de tegenwoordige populaire verklaringsmodellen van genen en bioneurologische mechanismen pleit Mooij voor het behoud van aandacht voor de verantwoordelijkheid van de individuele mens. De bepaling van toerekeningsvatbaarheid kan eigenlijk niet gebeuren zonder aandacht voor de psychodynamiek van de verdachte.

Voor collegae die net als ik analytisch of psychoanalytisch psychotherapeut zijn en in de forensische wereld werken, is dit boek verplichte literatuur. Lezing dwingt tot bezinning op het eigen denken en de kwaliteit van de redeneringen over toerekeningsvatbaarheid in de eigen rapporten. Het is tevens belangrijk dat Mooij de waarde van de psychoanalyse voor dit veld zo helder beschrijft. De lezer moet het helaas wel stellen zonder 'jurisprudentie': gevalsbeschrijvingen zijn geheel afwezig. Dat maakt het boek geschikt voor mensen die in de praktijk werkzaam zijn en die zelf de vertaalslag naar het dagelijkse werk kunnen maken.